

Hallituksen puheenjohtaja Esko Aho:

Juhlapuhe Suomen Sotaveteraaniliiton liittokokousjuhlassa Kauhavalla 3.6.2018

Arvoisa juhlayleisö,

Kuinka moni muistaa tai on kuullut iskulauseen ”kansalta kansan hyväksi”?

Riimi on peräisin vuodelta 1942. Sillä avitettiin ensimmäistä Kansanapu-keräystä sotainvalidien, sotaleskien ja sotaorpojen sekä kotinsa menettäneen siirtoväen tukemiseksi. Keräyksen päätavoite oli tietenkin kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien kansalaisten auttaminen, mutta sillä oli toinenkin tehtävä: edistää yhteiskunnan sisäistä eheyttä ja yhteisvastuuta.

Suomen Huollon järjestämät Kansanapu-suurkeräykset päättyivät vuonna 1949, mutta niiden jatkajaksi syntyi uusi, yhä jatkuva hädänalaisten auttamisen kanava: kirkon vuotuinen Yhteisvastuukeräys.

Kansanavun henkeä tarvitaan hyvinvointiyhteiskunnassakin. Sen arvoa ei voi mitata vain apua tarvitsevien hyväksi kerätyllä rahasummalla. Joskus oma apu on parasta apua.

Sotavuosien kokemukset vaikuttivat myös muulla tavoin Suomen kansaa yhdistävästi. Evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen aloitteen pohjalta puolustusvoimien ylipäällikkö Gustaf Mannerheim määräsi päiväkäskyllään keväällä 1940, että toukokuun kolmatta sunnuntaita vietetään ”nyt päättyneessä sodassa kaatuneiden sankarivainajien sekä myös kaikkien murroskautena vuonna 1918 molemmin puolin vakaumuksensa puolesta henkensä uhranneitten yhteisenä uskonnollisena muistopäivänä”.

Vuoteen 1947 saakka kaatuneiden muistopäivää kutsuttiin ”yksimielisyyden ja sankarivainajien muistopäiväksi”.

Tämän historian tapauksen halusin kertoa myös siksi, että se sisältää tärkeän viestin ajankohtaiseen keskusteluun vuoden 1918 tapahtumista. Sen sodan itse käynyt ja kokenut sukupolvi kykeni osoittamaan kunnioitusta jakolinjan yli jo kaksi vuosikymmentä sen päättymisen jälkeen. Mieleeni ei tule vastaavaa esimerkkiä muualta maailmasta.

Talvi- ja jatkosodan kokemukset yhdistivät ja yksituumaistivat Suomen kansaa. Hädän hetkellä sisäiset kaunat ja ristiriidat saivat väistyä, kun kaikki taistelivat yhteisen päämäärän puolesta.

Monet sotavuosina päätetyt käytännön toimet yhteiskuntaluokkien raja-aitojen madaltamiseksi ja kansallisen sovinnon hyväksi vahvistivat suomalaista yhteiskuntaa kestävänsä sodan koettelemukset. Mutta kenties vielä ratkaisevampaa taistelutahdon kannalta oli se mitä tapahtui rintaman arjessa sotilaiden kesken. Talvisodassa syntyi sanonta: kaveria ei jätetä. Jokainen oli valmis koviin uhrauksiin, kun tiesi, että muut ovat valmiit samaan ja kaverit eivät jätä.

Hyvät kuulijat,

Veteraanijuhlien puheiden kaavaan kuuluu pohtia sitä, mitä sodan kokeneen sukupolven kokemuksesta pitäisi ottaa opiksi. Kuinka sama yhteen hiileen puhaltamisen ja kaverista huolehtimisen henki saataisiin juurrutetuksi myös oman aikamme Suomeen.

Tähän kysymykseen on mahdotonta vastata keskittymällä pelkästään sotavuosiin ja siihen, miten suomalainen yhteiskunta niiden aikana kypsyi ja eheytyi. Mikä synnytti talvisodan ihmeen? Miten oli mahdollista, että kaksi vuosikymmentä aiemmin veristä veljessotaa käynyt kansa pystyi hädän hetkellä kokoamaan rivinsä?

Tavallisin vastaus kuuluu: ulkoinen uhka. Viimeistään Terijoen hallituksen pystyttäminen teki suomalaisille selväksi mistä on kysymys. Jos sota hävittäisiin, se tietäisi itsenäisen Suomen perikatoa.

Akateemikko Matti Kuusi ei tyytynyt tähän selitykseen. Ensimmäisen veteraanipäivän juhlapuheessaan vuonna 1987 hän esitti oman näkemyksensä talvisodan ihmeestä:

”Talvisodan ihme on usein selitetty herrojen Hitlerin ja Stalinin kauppasopimuksella ja Terijoen hallituksella. Suomen kansa muka suuttui ja tuli yksimieliseksi. Ei se ihan niin ollut. Me pikkupojat ja –tytöt olimme jo kauan yksimielisesti olleet Paavo Nurmen sankarikansaa. Me olimme koulukavereita, ruotuväkikavereita, urheilukavereita. Isät ja sedät kyllä koettivat parhaansa mukaan erotella meitä svullilaisiksi tai tullilaisiksi, SOK-laisiin ja OTK-laisiin karsinoihin. Julkisesti tai salaa yhä useammat meistä alkoivat kyllästyä vuoden 18 juoksuhautoihin. Niin oli niitit: Talvisodan solidaarisuus syntyi urheilukentillä, ei ulkoministerien Ribbentropin ja Molotovin neuvottelupöydässä.”

Rohkenen haastaa molemmat tulkinnat. Toki Neuvostoliiton uhka tiivistä rivejä tai huikea urheilumenestys nosti kansallista itsetuntoa, mutta kansakunnan eheyttämiseksi tarvittiin paljon enemmän.

Lähtökohdat tasan sata vuotta sitten olivat ankeat. Vuoden 1918 Suomi oli syrjäinen, köyhä, sodan ja nälän runtelema ja sisäisesti riitainen. Sosialistinen vallankumous oli torjuttu, mutta voittajat olivat jyrkästi eri mieltä yhteiskunnan tulevasta suunnasta.

Äskettäin Nivalassa juhlittiin senaattori Kyösti Kallion sadan vuoden takaista puhetta, jossa hän asetti tavoitteekseen Suomen, ”jossa ei ole punaisia eikä valkoisia vaan isänmaataan rakastavia suomalaisia”. Kallion puhe oli rohkea, mutta siinä esitetty tavoite vain haave. Sellaiseksi se olisi jäänytkin, ellei Suomi olisi tehnyt monia historiallisia linjavalintoja.

Mielessäni on kolme perusasiaa, jotka ratkaisivat Suomen kohtalon.

Ensinnäkin Ruotsin vallan alla Suomesta oli kehittynyt oikeusvaltio, jossa vallankäyttö perustui lakiin ja laki oli kaikille sama. Oikeusvaltion periaatteet kestivät autonomian ajan yli, vaikka sortokauden venäläistämispolitiikka yritti ne murtaa. Päätymisen tasavaltaiseen hallitusmuotoon sinetöi sen, että itsenäinen Suomi lähti rakentamaan tulevaisuuttaan oikeusvaltion tiellä.

Toiseksi, Suomi kykeni luomaan vahvat kansalliset instituutiot, joihin kansalaiset saattoivat luottaa. Jos oikeusvaltio oli Ruotsista perittyä, monet kansallisista instituutioista syntyivät autonomian aikana. Niihin lukeutui myös edustuksellinen demokratia, joka normalisoitui vain vuosi kansalaissodan päättymisen jälkeen. Äänestysprosentti näissä vaaleissa nousi yli 67 prosentin eli jäi vain kolmen prosentin päähän vuoden 2015 luvusta.

Kolmas ”Suomen ihmeen” pilari muodostui sosiaalisen nousun mahdollisuudesta. Vuoden 1918 sodan jälkeen käytiin voittajien puolella kova kädenvääntö siitä, millaisin keinoin yhteiskuntarauhaa pitäisi ryhtyä rakentamaan. Lopulta voitolle pääsi sovintoon ja uudistuksiin pyrkivä linja.

Torpparivapautuksella sekä tilattoman väestön asuttamisella eli kuuluisalla ”Lex Kalliolla” luotiin väylä omaa maataan viljelevän itsenäisen talonpoikaiston vahvistumiselle. Yleinen oppivelvollisuus puolestaan takasi sen, että koulutie aukeni myös vähävaraisten perheiden lapsille. Eikä pidä unohtaa vuonna 1922 säädettyä lakia yleisestä asevelvollisuudesta. Sillä on ollut – ja väitän että on yhä – oma roolinsa sosiaalisen nousun mahdollistajana.

Kaikki nämä kolme tekijää yhdessä loivat perustan talvisodan ihmeelle. Ne myös ratkaisivat sen, että suomalainen demokratia kesti 1930-luvulla ääriliikkeiden paineen. Niinpä Suomi

oli ainoa Venäjän ja Itävalta-Unkarin imperiumien romahdettua itsenäistyneistä valtioista, joka toisen maailmansodan syttyessä syksyllä 1939 oli sekä itsenäinen että demokraattinen.

Hyvät kuulijat,

Palataanpa takaisin veteraanisukupolven perintöön: yksituumaisuuteen ja yhteisvastuuseen. Molempia Suomi tarvitsee menestyäkseen oman aikamme mullistusten keskellä.

Itsenäisyyden ensimmäisten vuosikymmenten kokemus osoittaa, että yhteiskunnan sisäinen eheys ja oikeudenmukaisuus rakentuvat monesta tekijästä. Ulkoiset paineet tai yhdessä koettu menestys luovat maaperää, mutta varsinaiset perusasiat ovat samat kuin vuoden 1918 jälkeenkin: oikeusvaltio ja sen toimivuus, demokraattiset instituutiot ja kansalaisten laaja luottamus niihin sekä yhteiskunta ja talous, joka pystyy pitämään sosiaalisen nousun väylät auki.

Mikään näistä kolmesta ei ole itsestäänselvyys.

Maailma ympärillämme muuttuu tavalla, joka haastaa lakeihin ja sopimukseen perustuvan järjestyksen. Suuret valtiot pystyvät paljon pieniä paremmin valvomaan etujaan tällaisessa ”diilien” maailmassa.

Aivan uusi haaste sopimukseen perustuvalla järjestyksellä ja oikeusvaltion toteutumisella nousee teknologisesta kehityksestä. Sitä ei voida eikä pidä yrittää padota, mutta yhteiskunnallisen järjestyksen täytyy uudistua, jotta rengit eivät yhtäkkiä muutu isänniksi.

Olen myös huolissani yhteiskunnallisten instituutioiden tilasta. Erityisesti edustuksellinen poliittinen järjestelmä on pahassa puristuksessa. Osaksi puolueet ja poliitikot saavat syyttää alennustilasta itseään. Silti vastuu kansanvaltaisen järjestelmän toimintakyvystä kuuluu muillekin – myös tiedotusvälineille.

Kriittinen saa ja pitää olla, mutta sitä en ymmärrä, että vain äärimmilleen viety vastakkainasettelu, henkilöön käyvä arvostelu ja vastoinkäymiset tai virheet pääsevät esille. Media sanoo omalla toimintatavallaan tekevänsä palveluksen kansanvallalle. Entäpä jos siitä tulee La Fontainen eläinsadun mukainen karhunpalvelus. La Fontainen sadussahan kesy karhu halusi auttaa nukkuvaa miestä tappamalla kärpäsen hänen otsaltaan. Karhu tuli lyöneeksi niin lujasti, että mies sai surmansa.

Huolen aihetta on myös sosiaalisen nousun mahdollisuuksissa. Koulu ja koulutus ovat viime aikoihin saakka toimineet hyvin ja mahdollistaneet etenemisen vaatimattomista oloista henkilökohtaiseen menestykseen.

Nyt tämä väylä toimii selvästi huonommin. Tavallinen vastaus on, että pula on rahasta. Itse en usko siihen. Kyse on varmasti myös rahasta, mutta ennen kaikkea asenteista.

Tässä voisi olla "kaveria ei jätetä" -periaatteelle soveltamisen paikka. Ensinnäkin lapset ja nuoret – etenkin pojat – kehittyvät eri tahdissa. Liian aikainen valikointi lahjakkaisiin ja vähemmän lahjakkaisiin johtaa helposti hakoteille. Toisaalta ajatus siitä, että osallistuminen yhteiskuntaa ylläpitävään työhön on henkilökohtaisen valinnan asia, on kestämaton. Yleinen halu kantaa vastuuta hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen taloudellisesta perustasta säilyy vain, jos jokainen voi luottaa siihen että myös kaikki muut tekevät sen hyväksi parhaansa.